

Notat

Dato: 09.11.04*

Til: Kultur- og kirkedepartementet

Fra: Utsmykkingsfondet for offentlige bygg

Innspill til tekst - Stortingsmelding om kultur og næring

UTSMYKKING

Visjonen om at kunst skal prege offentlige rom, er sterkt forankret i statens kultursyn. Grunntanken er at forskjellige kunstneriske uttrykksformer på en vital måte skal finnes i alle deler av vårt samfunn. Kunst blir en naturlig del av tilværelsen og kan åpne veier til opplevelse og innsikt. Utsmykking/kunst i offentlige bygninger og uterom framstår i dette perspektivet som særlig viktige tiltak i kultursammenheng. I tillegg kan satsing på kunst i offentlige rom også bidra til økonomisk vekst og verdiskaping ved samarbeid på tvers av sektorer i samfunnet.

Utsmykkingsfondet for offentlige bygg har gjennom 27 år vært statens fagorgan for kunst i offentlige rom og vært pådriver for å gjøre kunst av høy kvalitet mer tilgjengelig for alle. Fondet har gjennom sine tre ulike utsmykkingsordninger vært med på å tilføre store verdier i form av kunst i uterom, statsinstitusjoner og kommunale og fylkeskommunale bygg over hele landet.

Utsmykkingsfondet har gjennom årene fulgt samtidskunstens utvikling, der utforskning av mulighetene innen stedsrelatert kunst står sentralt. Utsmykkingene vil på den måten bidra til nyskaping, diskusjon og formidling av nye kunstformer. Stedsrelatert kunst innebærer også positive møter mellom kunstnere og publikum, fordi kunstnerne medvirker aktivt i en kvalitativ utforming av vårt felles miljø.

Da Utsmykkingsfondet for offentlige bygg ble opprettet, var fondets formål todelt; fondet skulle både "formidle kunstimpulser til et bredt publikum som vi ellers har vanskelig for å nå" (*St.meld.nr 41, 1975-76, Kunstnerne og samfunnet*) og gi arbeidsoppgaver for norske billedkunstnere og kunsthåndverkere. I dag er formidlingssiden det sentrale, mens oppdragssiden har kommet mer i bakgrunnen:

Med et årlig kunstbudsjett på gjennomsnittlig 27 mill. kroner er Utsmykkingsfondet Norges største produsent av visuell samtidskunst. Kunstnere får inntekter gjennom innkjøp, oppdrag og gjennom oppgaven som kunstnerisk konsulent (ca 180 per år). I det desentraliserte og delegerte systemet vi har i Norge, med utsmykkingsutvalg, deltar kunstsakkyndige i planlegging og gjennomføring av de enkelte utsmykkingsprosjektene over hele landet. Utsmykkingsprosessen blir for kunstnere dermed en næring i seg selv og inngår som et viktig bidrag i kulturformidling – den største enkeltvirksomheten på området næring og kultur. På denne måten er god kulturpolitikk også god kunst-, distrikts- og næringspolitikk.

Staten har de siste tiårene økt sitt engasjement for å bedre kvaliteten i de fysiske omgivelsene. Det offentlige rommet, inkludert utsmykking, arkitektur og design, er satt inn i en kulturpolitisk sammenheng. Departementet signaliserer i St.meld. nr 48 (2002-2003) Kulturpolitikk fram mot 2014; satsningsvilje på kunst i offentlige rom og på Utsmykkingsfondet som fagorgan og kompetansesenter med styrking av alle fondets tre arbeidsfelt – skape, forvalte, formidle.

Parallelt med ovennevnte satsing har utviklingen i offentlig sektor med etablering av statlige aksjeselskaper og statsforetak mm, blitt en utfordring. Disse institusjonene faller utenfor dagens statlige finansierte utsmykkingsordningen fordi den statlige ordningen er knyttet til statlig eierskap. Da statlige aksjeselskaper etc kun anmodes om å sette av egne midler til utsmykking, er det vanskelig å sikre intensjonen med å styrke utsmykkingsordningen. Omstruktureringen gjelder både statsinstitusjonene selv og byggherrene (jf etablering av Entra Eiendom AS i 2000). Videre er det en utvikling der statsinstitusjoner ikke velger å bygge selv, men leier av private utleiere. Vi har fått mer markedslike gråsoner i det offentlige finansierte kulturlivet som åpner for en alternativ kulturfinansiering. Denne omstruktureringen i offentlig sektor fører med seg store endringer i Utsmykkingsfondets arbeidsmåte. Det er derfor viktig at Utsmykkingsfondet settes i stand til å være et forbilde og gis virkemidler som gjør fondet rustet til å fungere som pådriver i utsmykkingsaker. I St.meld. nr. 48 vises det videre til behovet for å finne andre modeller for utsmykking som følger ovennevnte utvikling. En slik modell må sikre at alle offentlig finansierte bygg, uansett eierskap, også i framtiden inneholder god samtidskunst.

I tillegg til en økende interesse for kunst i offentlige rom, både blant brukere, kunstnere og blant offentlige planleggere ser vi også en stigende interesse for utsmykking blant private planleggere; Det har utviklet seg en internasjonal kunnskap om å bruke kunst bevisst i arkitektur og byplanlegging, både for å fremme livskvalitet blant ansatte og innbyggerne og for mer kommersielt å "merkevarebygge" institusjoner, byer og regioner og på den måten bli mer synlige og attraktive. Utsmykkingsfondet ser nye muligheter innen områdene. En videreutvikling av Utsmykkingsfondet til å møte utviklingen i offentlig sektor vil derfor kunne bidra til at fondet kan bli en attraktiv samarbeidspartner for å kvalitetssikre utsmykkingsprosessene også i privat sektor.

Vedlegg:

Konkrete tekstinnsspill knyttet til spesielle satsinger og prosjekt som eksempler – Foto følger når KKD gir oss tilbakemelding på hva de ønsker å bruke

1. KUNST OG HELSE

Utsmykningen av Nytt Rikshospital som involverte hele 150 kunstnere og hadde et budsjett på 15 mill. kroner er det største utsmykkingsprosjektet Utsmykkingsfondet for offentlige bygg har gjennomført til nå. Ideen om det humanistiske sykehus var en bærebjelke bak utformingen av Nytt Rikshospitals arkitektur, og var også retningsgivende for den kunstneriske utsmykningen. Dette med bakgrunn i at omgivelsene spiller en viktig rolle for hvordan man føler seg, for trivsel og velvære. Det er også en økende forståelse for at et godt fysisk miljø kan bidra til pasientenes selvhelbredende evner. Kunstens rolle kan i dette perspektivet betraktes som et helsefremmende element.

I en spørreundersøkelse i forbindelse med evaluering av utsmykningene ved Nytt Rikshospital fortalte ansatte at de gjerne la opp til å passere sin favorittkunst i løpet av sine daglige arbeidsrutiner. Flere hevdet at møtet med kunsten var med på å skape tilhørighet og stimulerer til undring og utvidelse av arbeidets perspektiv. For pasientene ga kunsten en opplevelse av trygghet i en unntakssituasjon. De viser til hvordan kunst er med på å fremme et menneskelig nærvær og kan være med på å gi trøst og tankeatspredelse.

Positive følger av dette er en utvikling av arenaer for kunstnerisk virke, nye og spennende samarbeid mellom kunstnere og helsefaglige miljøer og ikke minst en kvalitativ bedring av miljø for ansatte, pasienter og besøkende. Den positive opplevelsen gir også muligheter for utslag som reduksjon i sykefravær og høyere ytelsesevne blant ansatte. For pasientene er det en tendens mot at kunst er et helsefremmende virkemiddel som kan redusere liggetid og øke kvaliteten ved oppholdet. En investering i arkitektur og kunstnerisk utforming vil med andre ord kunne gi en avkastning i form av både økt livskvalitet og ikke minst få betydelige positive økonomiske konsekvenser.

I forbindelse med at regjeringen i Storbritannia har satt seg som mål å bygge 100 nye sykehus innen 2010 er det publisert en rekke undersøkelser som peker på sammenhengen mellom helse, arkitektur og kunst. Fra den britiske organisasjonen CABE viser en undersøkelse som gikk ut blant 200 britiske sykepleiere at den fysiske utformingen av et sykehus var meget viktig for valg av arbeidssted, ytelse, trivsel og motivasjon. De ønsket i større grad å være aktivt med i dialog om utforming og flere ønsket å skape bevissthet omkring hva et sykehusbygg betyr for et nærmiljø. (*jfr Norsk Forms prosjekt "Kultur og Helse".*)

2. KUNST OG STEDSUTVIKLING

Moss kommune har vedtatt å sette i gang arbeidet med en Sentrumsoffensiv, som er en oppfølging av Kommunedelplanen for sentrum. Gjennom planen ønsker man å skape "Den gode by" hvor hovedvekt blir lagt på estetikk og byen som møteplass. Moss' posisjon som kunstbyen vil med dette bli forsterket, og ambisjonen i

Sentrumsplanen er å profilere Moss som ledende kulturby i regionen og som et selvstendig alternativ til kulturmiljøene i Oslo.

Offensiven har en sterk politisk forankring og det er utarbeidet en tydelig organisasjonsstruktur for gjennomføringen. Innen denne strukturen er det opprettet to arbeidsgrupper, den ene for trafikk, den andre for byrom, plasser, kunst, kultur og arkitektur. Foruten Utsmykkingsfondet, fylkeskommunen, kommunen og ulike lokale kunstvirksomheter, er også Momentum representert i arbeidsgruppen. Dette understreker den kunstfaglighet som ligger til grunn for planarbeidet. Gruppen skal utarbeide en estetisk plan/retningslinjer for byen i tillegg til en mer spesifikk kunstplan.

I Ytrebygda bydel nær Flesland flyplass ligger Råstølen, Bergen bys største boligutbygging hvor halvparten av byens totale befolkningsvekst er planlagt. Råstølen er et nytt boligfelt på 341 dekar, ca 500 boliger skal bygges i tillegg til fellesanlegg og bygg som skole, kulturhus, barnehage m.m. Som en del av planleggingen og gjennomføringen av boligprosjektet har Utsmykkingsfondet for offentlige bygg gjennom sin uteromsordning støttet et innledende kunstfaglig pilotprosjekt og videre medvirket i et utvidet samarbeid hvor utsmykking er blitt en sentral del av stedutviklingen. Bergen Tomteselskap er et 100% eid kommunalt selskap underlagt Bergen bystyre, som sammen med Bergen kommune, Utsmykkingsfondet og Hordaland Kunstsenter inngikk et samarbeid. Kunsten vil tilføre stedet et særpreg og samtidig være et bindeledd i det fysiske miljøet

Målet var at kvalitet på alle plan skulle ivaretas for beboerne. Bak intensjonene lå en forståelse av at kunsten kan virke identitetsskapende og underbygge den enkeltes personlige forhold til boligområdet. Dette gjør hele boligprosjektet ytterligere attraktivt i markedet og virker på denne måten salgsfremmende. På denne måten gir kunsten også en direkte økonomiske verdiøkning i prosjektet.

(Jf Kultur i tiden – St.meld. nr 61,1991-92. Kultur i tiden, der man gikk inn for øket utsmykking av boligfelt ved å integrere form, farge og kunstverk)

3. KUNST KOLLEKTIVTRANSPORT

Stockholms Tunnelbana har gjennom 50 år blitt utviklet til et enormt trafikk apparat som hver dag betjener rundt 500.000 trafikanter med reiser mellom ett hundrede stasjoner. Å utsmykke Tunnelbanans mange stasjoner var en ide i Stockholm allerede fra 1940 årene da man begynte byggingen de første undergrunnslinjene. Et politisk vedtak om utsmykking ble fattet i 1955 hvor samtlige politiske partier stilte seg bak. Siden har mer enn 130 kunstnere vært involverte i å skape kunst i mer enn 80 av de 100 stasjonene i Stockholm. Prosessen er pågående og det avsettes 2,5 millioner kr hvert år til videreutvikling av utsmykkingen ved alle stasjonene. Satsningen har vært en gedigen suksess hvor identitetsutvikling og tilhørighet for lokalbefolkningen har vært et viktig element i tillegg til en mer overordnet reiseopplevelse i den daglige trafikken. Positive rapporter om trivsel og livskvalitet har vært en del av resultatet i tillegg til at utgiftene på hærverk og tagging har gått dramatisk ned ved noen av de mest utsatte stasjonene. Stockholms Tunnelbana profilerer seg også som et attraktivt turistmål og kan by turistene på en reise i verdens lengste kunstgalleri.

I Norge reiser rundt 70 millioner mennesker hvert år i T-banenettet. Valg av transportmiddel har betydning for morgendagens urbane miljøer - for lufta vi puster i,

for plass til grøntarealer, og for hvor mange boliger vi kan bygge. Man har også blitt mer oppmerksom hva de trafikale sonene betyr for identitetsfølelse, daglig trivsel og trykghetsfølelse. Selve reiseopplevelsen, opphold i stasjoner og møtesteder blir tilsvarende viktig med hensyn til en bevisst estetisk stedsutforming. I slike sammenhenger er et godt samarbeid mellom samferdsel, kommunikasjon, arkitektur og utsmykking et satningsområde som kan gi stor verdiskapende gevinst.

En av Norges mest sentrale og trafikkerte tog- og T-banestasjoner, Nationaltheatret stasjon i Oslo, ble bygget i 1978 med inngang fra Studentperlunden. Den videre utvidelsen av stasjonen stod ferdig i 1999 med ytterligere en toghall, to nye innganger og en ny vestibyle med inngang fra Ruseløkkveien. Utsmykkingsfondet hadde gjennomføringsansvaret for den nye utsmykkingen som ble ferdigstilt i 1999 med kunstnerne Terje Roalkvam, Katrine Giæver og en remontering av Breivik/Enstads utsmykking fra 1980. Kunstneren Anne-Karin Furunes vant den lukkede konkurransen for utsmykking av selve toghallen hvor hun laget 250 meter lange billedfriser i perforerte stålplater, en på hver side av toghallen. Utsmykkingen gir en spennende romopplevelse for de inntil 20 000 reisende som er innom stasjonen hver dag.

Oslo Sporveier har gjennomført noen innledende kunstprosjekter som signaliserer spennende muligheter for en mer målrettet satsning på stedutforming. Til daglig bruker for eksempel ca 30 000 mennesker Jernbanetorget T-banestasjon. Dette er en viktig møteplass i byen og passer godt til formidling av kunst og kultur. I et prøveprosjekt vises temporære utstillinger på stasjonen i et unikt samarbeid mellom Sporveien, Astrup Fearnley Museet for Moderne Kunst og Siemens. Kunstpassasjen på Jernbanetorget stasjon er på denne måten blitt en ny og spennende visningsarena for nasjonal og internasjonal samtidskunst, spesielt tilpasset for T-banens publikum.

Et meget vellykket eksempel på integrert utsmykkingsprosjekt er Nydalen stasjon. Rulletrappen som fører opp til torget er innrammet av en lyd- og lyskunstinstallasjon. Dette er et kunstprosjekt som skjer i samarbeid mellom arkitekten Kristin Jarmund, kunstnerene Bjarne Kvinnsland, Yngve Sandboe og selskapet Intravision. Installasjonene skifter i uttrykk og bidrar til en inspirerende reiseopplevelse.

4. KUNST OG TURISME

Norges egen befolkning er den viktigste målgruppen for norske reiselivsaktører og utgjør for de fleste reiselivsbedrifter over 60% av omsetningen. I den sammenheng har det vært viktig å møte en forsiktig tendens til nedgang med at man på et overordnet nasjonalt nivå iverksetter tiltak for å styrke interessen blant nordmenn for å feriere i eget land. Overfor utlandske interesser er merkevarebygging og markedsføring, tiltak for å bygge Norge som et attraktivt ferieland også av betydelig viktighet, slik at flere turister planlegger å feriere i Norge og slik at flere realiserer sin ferie i Norge.

Skulpturlandskap Nordland er en internasjonal kunstsamling bygget i perioden 1992-98. Arbeidet tok til med støtte fra fylkeskommunen, kommunene og staten, under ledelse av Nordland fylkeskommune i samarbeid med de deltagende kommunene. Kunstverkene er plassert i landskapet i 32 kommuner i Nordland, i tillegg til en skulptur i Troms. Bak kunstverkene står det like mange kunstnere fra 18 forskjellige land.

Arbeidet videreføres i det nye prosjektet Kunst i Nordland. I tillegg til den kunstneriske og identitetsmessige verdiskapningen som har ligget i prosjektet har Norges befolkning og utenlandske turister gjennom Kunst i Nordland fått en unik turistattraksjon.

*****

Siden oppstarten i 1977 har Utsmykkingsfondet gjennomført ca 684 utsmykkingsprosjekter i statlige bygg spredd over hele landet. Mer enn 5000 kunstverk er blitt spesielt laget for, eller innkjøpt til disse byggen. Av disse har 41 institusjoner fått ca. x kunstverk gjennom Innkjøpsordningen. I tillegg har fondet siden 1992 bidratt til finansiering og gjennomføring av ca 480 utsmykkingsprosjekter i kommunale og fylkeskommunale bygg og uterom. Hver av prosjektene består av flere verk. Ser vi på hele denne samlingen av kunst fra både statlige, fylkeskommunale og kommunale ordninger, så kan vi si at Utsmykkingsfondet er Norges største kunstutstilling med utstillingslokaler over hele landet.

Mrk. KKD: Endelige Tall følger når rapport pr 3. kvartal er avsluttet.

Med utgangspunkt i de positive følgende Skulpturlandskap Nordland har fått ville det være spennende å innlede et samarbeid med andre kulturinstitusjoner og reiselivsnæringen om en bevisst satsning på Norges store kunstsamling i de offentlige rommene. I et slikt samarbeid vil det være mulig å tilby reisende fysiske og digitale kart, rådgivning om reiseruter, overnattingssteder, litteratur, fysisk og digital informasjon om kunstverkene.